

І. О. Поліщук, доктор політичних наук, професор

ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ: СУТНІСТЬ ТА РІЗНОВИДИ

Розкрито зміст поняття «виборчі технології», сучасні підходи до його інтерпретації. Здійснюється аналіз різновидів сучасних виборчих технологій на основі досвіду сучасної України. Зроблено висновок, що прикладна політологія, яка займається дослідженням, прогнозуванням конкретних політичних подій, надає можливість суб'єктам політичної діяльності за допомогою технологій досягати поставлених завдань.

Ключові слова: виборчі технології, електоральний процес, політичні вибори, політична культура, Україна.

Актуальність проблеми. Застосування у політичному процесі незалежної України демократичних виборів інститутів державної влади на конкурентній основі спонукає більшість суб'єктів політики, які беруть участь у змаганнях з приводу виборення владних посад, все більш професійно включатися у комунікації політичного маркетингу. Феномен виборчих технологій виникає як наслідок розвитку демократичного способу правління та належить до невід'ємного інструментарію народоправства.

Демократія як фундаментальна засада здійснення владарювання в суспільстві поступово стає нормою життя для всіх країн, які ідентифікують себе з цивілізованим, розвинутим світом. Політичні вибори — «привідний пас» демократії поступово перетворилися на загальновизнану, універсальну процедуру легітимізації державної влади. Головна суть політичних виборів не зводиться лише до самого голосування.

Ступінь розробленості наукової проблеми у літературі. У сучасній світовій науковій думці доведено, що тип політичних технологій, які використовуються в соціумі, характеризує характер і ступінь розвитку політичної підсистеми суспільства: більш досконалим, розвинутим типам політичної організації відповідають більш досконалі типи політичних технологій. Саме тому дослідження цієї проблеми є важливим для формування цілісної картини політичного світу нашої країни.

Розглядаючи ступінь розробленості нашої проблеми у науковій літературі, слід зробити таке зауваження: початкову дефініцію категорії «виборчі технології» заклали західні політологи, а потім це поняття активно експлуатують та вивчають російські та українські фахівці з політичної науки. Пер-

вісну теоретичну розробку поняття «виборчі технології» знаходимо у працях представників західної політичної науки, серед яких Ф. Арфін, С. Блек, Л. Босток, Є. Вятр, Д. Герген, Л. Гонсалес, Р. Даль, Д. Доті, Д. Істон, М. Крозьє, Х. Маккей, Дж. Мілль, Дж. Наполітан, Дж. Сарторі, Ж. Сегела, Ф. Сіетел, Х. Томас, С. Хантінгтон, Р. Хейвуд.

Виборчі технології в електоральному процесі транзитивних суспільств вивчають такі вітчизняні вчені, як: Н. Аржанов, О. Балакірева, О. Валевський, В. Бебик, А. Біденко, А. Зінченко, Ф. Ільясов, О. Кордун, Л. Кочубей, Р. Павленко, Н. Костенко, П. Кралюк, Ю. Краснокутська, М. Кузьменкова, А. Куртов, А. Купців та ін.

Виклад основних положень. Підготовка та проведення виборчої кампанії за умов демократичного або напівдемократичного режиму є доволі складним та багатостороннім заходом. Він включає в себе стратегічне планування та вибір стратегії електоральної кампанії, застосування різноманітних технологій політичної реклами, організаційні зусилля, пов'язані з реалізацією розробленої виборчої стратегії. Як правило, у науковій літературі розрізняють електоральну кампанію кандидатів на виборчі посади та політичних партій. Виходячи з цього, формулюють певну специфіку виборчих технологій. Проте основні методи проведення виборчих кампаній їх різноманітних суб'єктів та головні виборчі технології є тотожними та майже аналогічними.

Термін «технологія» походить від давньогрецьких слів *техно* — мистецтво, майстерність і *логос* — наука, знання, закон. У словниках поняття «технологія» трактують таким чином:

1) як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось;

2) як сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення виробничих операцій тощо [2, с. 1245];

3) як науку про переробку й обробку матеріалів, способи виготовлення продукції та сукупність прийомів, застосовуваних у різних видах діяльності [3, с. 268];

4) як будь-який засіб перетворення вихідних матеріалів, чи то будуть люди, інформація, чи фізичні матеріали, для одержання бажаної продукції чи послуг [4, с. 697];

5) сукупність прийомів, які використовують у певній справі [5, с. 411].

М. І. Обушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач виокремлюють поняття «технологія влади» (*technology of power*, від грец. *techne* — мистецтво, майстерність і *logos* — слово, навчання). Під цією категорією вчені розуміють сукупність, систему тих чи інших прийомів діяльності влади, розрахованої на досягнення (заданого, задуманого) результату. Різні технології влади включають прийоми як досягнення локального, короткострокового ефекту

(тут зазвичай говорять про тактику влади), так і одержання результату вирішального, великомасштабного, фундаментального, тривалого, стратегічного [6, с. 570].

Термін «виборча технологія» доволі часто застосовують політичні консультанти і політики, але він ще не отримав достатньої розробленості.

Технологією можуть назвати телевізійний ролик, телефонне опитування, розповсюдження листівок, і, нарешті, стратегічний план усієї електоральної кампанії. Одне з найбільш розгорнутих визначень виборчої технології подається в одному з довідників виборця: «Виборчі технології — система (сукупність) заздалегідь продуманих, намічених, тих, які використовуються (а також які вводяться інтуїтивно, спонтанно) заходів, кроків, планів, засобів, процедур, технічних, інформаційних засобів для успішного висунення кандидатів та їх обрання» [7, с. 304].

Т. Е. Грінберг пропонує розрізняти поняття «політичні технології» та «виборчі технології». При цьому російська дослідниця дає такі визначення вказаних категорій. Політичні технології — це система послідовних цілеспрямованих дій, орієнтованих на досягнення заданого політичного результату [8, с. 42]. Для виборчих технологій згаданий фахівець пропонує таку дефініцію: це сукупність прийомів та методів, спрямованих на оптимізацію досягнення стратегічних цілей виборчої кампанії [8, с. 43]. На відміну від багатьох інших дослідників М. Є. Кошелюк не схильний занадто ускладнювати проблему дефініцій, виокремлюючи поняття «політичний PR», який визначає як сферу політичної діяльності, пов'язану з організацією та управлінням політичними кампаніями. При цьому вчений зазначає, що «найбільш яскравими їх прототипами є передвиборчі кампанії, тому сьогодні між політичним PR і так званими виборчими технологіями зазвичай ставлять знак рівності» [9, с. 10].

Цікавий підхід до визначення феномену виборчих технологій знаходимо у російського фахівця М. В. Гришина, який використовує ресурсну парадигму до розкриття виборчого процесу. Він зазначає, що об'єктивно домінує над іншими електорально-технологічний ресурс, адже всі виборчі технології спрямовані на ухвалення виборцем рішення голосувати за даного кандидата; виборці стають безпосередніми учасниками процесу використання технологій [11, с. 25]. Доволі плідну, комплексну дефініцію поняття «виборча технологія» подає Л. Кочубей, зазначаючи, що виборчі технології — це мистецтво вивчення електоральної мотивації, вироблення механізмів, які базуються на певних психологічних підходах за умови, коли першочерговим є не «що», а «як» здійснити, як вдало побудувати виборчу кампанію, вплинути на виборця.

Виборчі технології — це, безумовно, технології політико-психологічні. Вони базуються на комплексному науковому підході з урахуванням досягнень низки наукових дисциплін, насамперед — політології, соціології, економіки, психології, політичних PR тощо [9].

Як зазначає М. Є. Кошелюк, останнім часом ми спостерігаємо становлення виборчих технологій нового порядку. Технології попереднього покоління мали справу головним чином з управлінням сприйняття інформації, яка надходить виборцям. Сьогодні мова фактично йде про формування метатехнологій, Електорат Політичні сили (кадидати) Медіа-технології Виборчі технології Ідеологія Комунікаційні технології, пов'язаних уже з управлінням соціальними процесами.

За такого підходу політичний PR перестає бути простою сукупністю процедурних технологій, він набуває статусу «комуникативного менеджменту» як управління масовими соціальними комунікаціями [9, с. 8–9].

Це вказує на розширення перспективи застосування комуникативної концепції виборчого PR у подальшому, адже змінюється сама природа технологій роботи з електоратом у бік становлення партнерських стосунків між політиками-управлінцями та їхніми підлеглими, які делегують їм владні повноваження через процедуру регулярних політичних виборів.

Зі становленням інформаційного суспільства сучасні дослідники, зокрема Т. Е. Грінберг, все більше пов'язують розвиток виборчих технологій з розвитком медіа-ринку та Інтегрованих маркетингових комунікацій (ІМК), які передбачають комплексне використання для вирішення маркетингових завдань реклами, паблік рилейшнз, просування продаж, прямого маркетингу, мерчендайзингу, Інтернет-технологій, ініціювання єдиної багатоканальної синхронізованої комунікації.

Так, у ролі технології виступили ініціативи учасників виборчих перегонів щодо підвищення виплат при народженні дитини. Зокрема, «НУНС» заявляв про збільшення з 2008 р. допомоги при народженні першої дитини до 12 тис. грн, другої — до 15 тис. грн і кожної наступної — до 25 тис. грн; БЮТ обіцяв при народженні першої дитини — 12240 грн, другої — 25 тис. грн і третьої — 50 тис. грн; Партія регіонів переконувала, що з 2008 р. родина на першу народжену дитину отримає 11,7 тис. грн, на другу — 25 тис. грн, на третю та кожну наступну дитину — по 50 тис. грн. Технології, які політичні сили застосовували під час виборчої кампанії 2007 р., мали на меті заручитися підтримкою виборців, які вже підтримували їх на попередніх виборах. Наявність механізмів протистояння виборчим технологіям, за допомогою яких здійснюється маніпулятивний вплив та тиск на електорат є запорукою досягнення раціонального голосування і, відповідно, уникнення управління громадською думкою.

Із позиції виконуваних функцій політичні технології необхідно поділити на три групи: технології політичної діяльності (технології влади; технології політичного управління; технології державного управління; технології прийняття політичних рішень; технології політичного лідерства; технології політичного конструювання (політична інженерія); технології політичних конфліктів; технології політичних реформ; антикризові політичні технології; технології тоталітарного панування; технології демократії; технології захисту прав людини), технології політичного аналізу (технології політичних досліджень; технології політичного прогнозування; технології політичного планування; технології політичного моделювання; технології аналізу політичних ризиків), технології політичних комунікацій (PR-технології; виборчі технології; технології політичної реклами; технології політичного впливу і маніпулювання; технології формування політичного іміджу; технології міжнародних політичних комунікацій).

Також існують «сірі» технології, які не передбачають прямого порушення закону, але вступають у суперечність із нормами суспільної моралі та прийнятими способами ведення політичної (особливо — виборчої) кампанії. Наприклад, присутність на мітингу якого-небудь політика групи його противників з транспарантами, листівками та іншими матеріалами опозиційного до нього змісту. З одного боку, такого роду діяльність не є порушенням закону (якщо тільки матеріали не містять наклепу на адресу політика, а самі його супротивники не порушують громадського порядку), з другого — громадськість звичайно засуджує такі дії, вважаючи їх порушенням неписаних правил публічних відносин політиків.

Карусель — метод фальсифікації виборів. Суть технології: один з виборців виносить із дільниці свій незаповнений бюлетень і віддає його старшому виконавцеві групи. Далі на цьому бюлетені ставиться позначка «за» потрібного кандидата і в такому вигляді бюлетень видається наступному з учасників «каруселі». Цей учасник, прийшовши на дільницю, ховає до кишені виданий чистий бюлетень, а в урну кидає бюлетень із відповідною позначкою. Незаповнений бюлетень після виходу з дільниці видається старшому по групі, і далі «карусель» прокручується необмежену кількість разів.

«Білими» технологіями називаються ті, які входять у неофіційний «реєстр» «дозволених» та не суперечать закону. Переважно це найпростіші та природні технології: розклеювання інформаційних листівок, зустрічі з виборцями і та ін.

Висновок. Із зазначеного вище можна зробити висновок, що сукупність світових політичних технологій є дуже багатоманітною, але на вітчизняному політичному ринку представлена лише їхня мала сукупність, що не потребує високого рівня фахівців-виконавців, оскільки досить сумною

тенденцією є недовіра до власне вітчизняних політологів та політтехнологів. У політичному світі країни домінує традиція найму закордонних фахівців, що хоча й є більш досвідченими, ніж українські, але у багатьох випадках не знають, а тому й не відчують вітчизняної специфіки. Це призводить до того, що в Україні розвивається лише теоретична галузь політичних наук, тоді як прикладна перебуває у порочному колі — теперішні фахівці майже не мають власне практичного досвіду масштабного застосування своїх знань та навичок, і, тому, не можуть їх відшліфувати, доробляти та створювати нові концептуальні напрями, що враховують специфіку вітчизняних соціально-політичних взаємодій. У результаті цього, навчаючи своїх спадкоємців, вони передають більш теоретичні, ніж практичні знання про політичну сферу, призводячи до поступової втрати небагатьох напрацьованих знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасний виборчий PR : навч. посіб. / В. В. Лісничий, В. О. Грищенко, В. М. Іванов, М. В. Кінах. – Сєвєродонецьк : ЕВРІКА, 2001. – 480 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1356 с.
3. Короткий тлумачний словник української мови / уклад. Д. Гринчишин, Л. Гумецька, В. Карпова та ін. – К. : Рад. шк., 1978. – 377 с.
4. Мескон М. Основи менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури : пер. с англ. ; общ. ред. и вступ. ст. Л. И. Евенко. – М. : Дело, 2000. – 697 с.
5. Семотюк О. П. Сучасний словник іноземних слів / О. П. Семотюк. – Х. : Веста : Ранок, 2007. – 464 с.
6. Обушний М. І. Політологія : довідник / М. І. Обушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач. – К. : Довіра, 2004. – 599 с.
7. Халипов В. Ф. Выборы и власть: Словарь-справочник избирателя / В. Ф. Халипов, Е. В. Халипова, А. Н. Шишкин. – М. : Совершенство, 1993. – 345 с.
8. Гринберг Т. Э. Политические технологии: ПР и реклама / Т. Э. Гринберг. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 317 с.
9. Кошелюк М. Е. Технологии политических выборов / М. Е. Кошелюк. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Питер, 2004. – 239 с.
10. Політологія / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 528 с.
11. Гришин Н. В. Основы проведения избирательных кампаний / Н. В. Гришин. – М. : РИП-холдинг, 2003. – 184 с.
12. Кочубей Л. Категоріальне осмислення виборчих процесів // Політичний менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=1&n=29&c=448>.

ИЗБИРАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: СУЩНОСТЬ И ВИДЫ

Полицук И. А.

Раскрыто содержание понятия «избирательные технологии», современные подходы к его интерпретации. Осуществлен анализ разновидностей современных избирательных технологий на основе опыта современной Украины. Сделан вывод, что прикладная политология, которая занимается исследованием, прогнозированием конкретных политических событий, предоставляет возможности субъектам политической деятельности с помощью технологий достигать поставленных задач.

***Ключевые слова:** избирательные технологии, электоральный процесс, политические выборы, политическая культура, Украина.*

ELECTION TECHNOLOGIES: NATURE AND VARIETY

Polishchuk I. O.

The article deals with the concept of «election technologies», new approaches to its interpretation. The analysis of the varieties of modern polling technology, based on the experience of modern Ukraine. It is concluded that the applied political science that deals with the study, the prediction of specific political events provides opportunities for political actors using technology to achieve their goals.

In the article concluded that a set of global political technologies are very diverse, but the domestic political market represented only had their set that does not require high-level experts performers as rather sad trend is distrust of their own domestic political analysts and political strategists. In a political world dominated country tradition of hiring foreign experts that although there are more experienced than Ukrainian, but in many cases do not know, and therefore do not feel the national specifics.

***Key words:** election technologies, the electoral process, political elections, political culture, Ukraine.*